

РОЗДІЛ 10 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 343.1

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ СУДОВИХ ПРОЦЕСІВ: МОЖЛИВОСТІ УНІФІКАЦІЇ

PROCEDURAL RIGHTS AND DUTIES OF PARTIES OF A TRIAL: POSSIBLE UNIFICATION

Курило М.П.,

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету*

У статті розглядаються процесуальні права та обов'язки учасників судових процесів, запропоновано власну класифікацію процесуальних прав, за якою, крім загальних і спеціальних процесуальних прав, автор виділяє виключні процесуальні права сторін. Визначено процесуальні обов'язки всіх учасників судових процесів, у тому числі й суду. Доведено можливість уніфікації процесуальних прав та обов'язків в єдиному Судовому процесуальному кодексі.

Ключові слова: процесуальні права, процесуальні обов'язки, процесуальні права позивача, процесуальні права відповідача, загальні процесуальні права, спеціальні процесуальні права.

В статье рассматриваются процессуальные права и обязанности участников судебных процессов, предложена собственная классификация процессуальных прав, в соответствии с которой, кроме общих и специальных прав, выделяются исключительные процессуальные права сторон. Определены процессуальные обязанности участников судебных процессов, в том числе и суда. Доказана возможность унификации процессуальных прав и обязанностей участников судебных процессов в едином Судебном процессуальном кодексе.

Ключевые слова: процессуальные права, процессуальные обязанности, процессуальные права истца, процессуальные права ответчика, общие процессуальные права, специальные процессуальные права.

The article considers procedural rights and duties of parties of a trial. The author suggests his own classification of procedural rights, which includes alongside with general and special procedural rights exclusive rights of parties. Procedural duties of all parties of judicial proceedings, including the court, are defined. The author proves the possibility of unification of all procedural rights and duties in the Integrated Court Procedural Code.

Key words: procedural rights, procedural duties, plaintiff's procedural rights, defendant's procedural rights, general procedural rights, special procedural rights.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Теорія цивільного, господарського та адміністративного процесуального права розкриває зміст і досліджує всі процесуальні норми, які безпосередньо регулюють як окремі процесуальні дії всіх учасників судового процесу, так і процесуальні правовідносини, які мають місце в судових процесах, діючи за формулою суд–позивач, суд–відповідач, суд–треті особи, суд–представники, суд–свідки.

Такі процесуальні дії суду, з одного боку, та учасників судового процесу, з іншого, породжують постійні наукові дискусії щодо процесуальних прав та обов'язків суду, практичного застосування процесуальних прав та обов'язків учасниками судових процесів та сторонами, обсягу процесуальних прав та обов'язків тощо.

Дискусійність цих питань зумовлена різними підходами до визначення понять процесуальних прав та процесуальних обов'язків, їх видів, механізмів дії, форм вияву, наявності чи відсутності їх меж тощо.

Треба зауважити, що сьогодні в науковій літературі ці питання є недостатньо вивченими. Відсутність предметних наукових праць з цих проблем обумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми процесуальних прав та обов'язків неодноразово були предметом дослідження багатьох учених і практиків різних галузей процесуального права, зокрема В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, М. А. Гурвича, П. Ф. Єлисейкіна, С. В. Ківалова, В. В. Комарова, В. В. Копейчикова, А. Ф. Козлова, Н. В. Кузнецова, М. М. Тищенко, М. К. Треушнікова, В. І. Тертишнікова, М. М. Ясинка та інших науковців, праці яких, без сумніву, мають теоретичну і практичну значущість для з'ясування змісту та особливостей понять процесуальних прав та обов'язків учасників судових процесів.

Формулювання цілей дослідження. Метою нашого

дослідження є визначення правової сутності процесуальних прав та обов'язків учасників судових процесів у різних галузях процесуального права з метою їх уніфікації в єдиному Судовому процесуальному кодексі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процесуальні права сторін – це керівні начала, закріплені у процесуальних нормах права, які ґрунтуються виключно на диспозитивній волі сторін і заявлення яких у судовому процесі призводить або до закінчення судового процесу, або до його продовження.

Характерними особливостями процесуальних прав сторін у науковій літературі визнають:

а) виключну їх індивідуалізаційну приналежність; б) застосування лише на підставі диспозитивної волі сторін; в) індивідуалізацію їх процесуального закріплення; г) легітимність таких прав; д) обмеженість прав межами процесуальної форми судових засідань.

У своєму дослідженні ми виділяємо три групи процесуальних прав: а) виключні процесуальні права сторін; б) загальні процесуальні права учасників судового процесу; в) спеціальні права інших учасників судових процесів.

Особливості правозастосування виключних процесуальних прав, на нашу думку, полягає у тому, що вони належать сторонам, які в безумовному порядку користуються ними в судових процесах. Лише загальними процесуальними правами користуються треті особи, їх представники, органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Спеціальні права інших учасників судових процесів належать свідкам, експертам, спеціалістам тощо.

Необхідно зазначити, що всі виключні процесуальні права сторін закріплені у статтях, які мають одну й ту ж назву «Процесуальні права та обов'язки сторін» (ст. 31 ЦПК, ст. 22 ГПК, ст. 51 КАС).

Відповідно до ч. 1 ст. 31 ЦПК України сторони мають рівні процесуальні права та обов'язки. Дане процесуальне правило за своїм змістом повністю відповідає вимогам ч. 1 ст. 22 ГПК та ч. 1 ст. 49 КАС України. Це процесуальне правило є основоположним у цивільному, господарському та адміністративному процесі, оскільки воно тісно пов'язується із принципом рівності всіх перед законом і судом; принципом верховенства права. Таке правило надає рівні можливості сторонам у наданні доказів суду і доказуванні в судових процесах, в оскарженні судових рішень, ухвал чи постанов в апеляційному та касаційному порядку.

Як ми вже зазначали, виключні процесуальні права належать сторонам судового процесу. Позивач протягом усього часу розгляду справи має право: а) збільшити або зменшити розмір позовних вимог; б) відмовитися від позову; в) змінити предмет або підставу позову; г) укласти мирову угоду з відповідачем на будь-якій стадії судового процесу; д) вимагати виконання судового рішення.

Так, у разі відмови позивача від позову суд закриває провадження у справі, приймаючи таким чином відмову (ч. 3 ст. 205 ЦПК, ч. 4 ст. 78, п. 4 ст. 80 ГПК, ч. 2 ст. 112, п. 2 ч. 1 ст. 157 КАС). Разом з тим таке процесуальне право позивача має свої процесуальні наслідки, які полягають у тому, що в такому разі позивач не має права знову звертатися до суду з аналогічним позовом до того ж відповідача з того самого предмета і на тих самих підставах (ч. 3 ст. 206 ЦПК, п. 2 ч. 1 ст. 62 ГПК, ч. 3 ст. 157 КАС). Отже, таке право є разовим у правозастосуванні та остаточним у кожній справі незалежно від виду судового процесу.

Треба зазначити, що сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії розгляду справи. Таке право має свою виключно письмову форму – мирову угоду, у якій сторонами зазначаються умови мирової угоди, строк виконання таких умов тощо. Як і під час відмови від позову, суд, отримавши письмову угоду, закриває провадження у справі, якщо такі домовленості відповідають закону.

Таким чином, виключні процесуальні права позивачів у всіх видах судових процесів є ідентичними, мають один і той же процесуальний зміст і зумовлюють одні й ті ж процесуальні наслідки.

Дослідивши процесуальні права, які належать тільки відповідачеві, ми звертаємо увагу на те, що такі права пропорційно відповідають правам позивача, проте вони не однакові за своєю сутністю. Так, ч. 1 ст. 31 ЦПК України зазначає, що до виключних (класифікація наша – М. К.) процесуальних прав відповідача належать: а) визнання позову повністю або частково (позивач – збільшення або зменшення позовних вимог); б) пред'явлення зустрічного позову (позивач – зміна предмета або підстав позову); в) укладання мирової угоди з позивачем.

Аналогічні процесуальні права відповідачів мають своє закріплення і в ч. 5 ст. 22 Господарського процесуального кодексу та ч. 2 ст. 51 Кодексу адміністративного судочинства України.

Під процесуальними правами учасників судових процесів треба розуміти легітимні дозволи, перелік яких закріплено у процесуальних нормах права і які надаються законодавцем учасникам судових процесів з метою здійснення ними окремих процесуальних дій та процесуальних правовідносин в межах процесуальної форми судових процесів.

Характерними особливостями процесуальних прав учасників судових процесів ми визначаємо: а) закріплення переліку процесуальних прав (дозволів) у процесуальних нормах права; б) легітимність таких прав; в) їх індивідуалізація відповідно до процесуального статусу особи; г) виключна спрямованість таких прав на вчинення окремих процесуальних дій чи процесуальних правовідносин; д) обмеження дії таких прав процесуальною формою судових процесів.

Процесуальні права, які належать свідкам (ч. 4 ст. 50

ЦПК), експертам (ч. 10 ст. 53 ЦПК), спеціалістам (ч. 5 ст. 54 ЦПК), особам, які надають правову допомогу (ч. 2 ст. 56 ЦПК), можна назвати спеціальними, оскільки вони є індивідуальними для кожної з вищезазначених осіб. Отже, спеціальні процесуальні права – це такі права, які мають персоніфіковане закріплення у процесуальних нормах права і належать виключно іншим учасникам судового процесу, а їх обсяг стосується лише конкретних процесуальних дій.

Разом з тим сторони, треті особи, їхні представники мають і загальні процесуальні права: право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у судових засіданнях, надавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, користуватися правовою допомогою, ознайомлюватися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення й ухвали суду, користуватися іншими правами, встановленими законом. Проте, незважаючи на значний обсяг процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, такі процесуальні права не є остаточними, оскільки законодавець зазначив, що такі права можуть бути встановлені і в інших законах.

Отже, процесуальні права сторін є необмеженими, але вони повинні безпосередньо стосуватися змісту чи процедури доказування, окремих процесуальних правовідносин чи окремих процесуальних дій. Аналогічні загальні процесуальні права сторін, третіх осіб, їхніх представників закріплює і Господарсько-процесуальний кодекс України (ст. 22, 26, 27 ГПК) та Кодекс адміністративного судочинства України (ч. 2 ст. 49, 51, 54 КАС).

У той же час судовий процес виокремлює процесуальні права, що надаються органам та особам, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ст. 45, 46 ЦПК, ст. 29 ГПК, ст. 60, 61 КАС).

Не викликає сумніву, що процесуальні права надаються учасникам судового процесу для виконання ними своїх процесуальних обов'язків. Так, ч. 1 ст. 60 ЦПК України зазначає, що «кожна сторона зобов'язана навести ті обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень» Такий підхід до доказування закріплюють ч. 1 ст. 71 КАС і ст. 33 ГПК України. Для того, щоб ці обов'язки можна було виконати, сторони, треті особи, їхні представники повинні мати відповідні процесуальні права. До таких прав належать право надавати докази, задавати питання, брати участь у доказуванні, заявляти клопотання тощо.

Таким чином, процесуальні обов'язки учасників судових процесів – це легітимні вимоги процесуального характеру, які спрямовані на добросовісне здійснення ними своїх процесуальних прав та окремих процесуальних дій.

Безумовно, процесуальне законодавство складається не лише із процесуальних прав, але й цілої сукупності норм, які визначають загальнообов'язкову міру належної або можливої поведінки учасників судочинства. У той же час М. І. Матузов зазначає, що безмежних та невизначених обов'язків немає [1, с. 33]. Це не викликає заперечень, оскільки процесуальні обов'язки обмежуються, по-перше, самою процесуальною формою судових процесів, а по-друге – процесуальною формою процесуальних правовідносин.

Ю. С. Червоний розглядав цивільні процесуаль-

ні обов'язки та процесуальні права в комплексі змісту цивільних процесуальних правовідносин [2, с. 60-70], оскільки кожне процесуальне правовідношення, обумовлюючись конкретним змістом його предмета, пов'язується з обов'язками і правами, які синтезують конкретний процесуальний результат. Невиконання такого обов'язку говорить про незастосування особою своїх процесуальних прав, а це зумовлює негативні наслідки процесуального характеру щодо особи, яка не використала своїх процесуальних прав, щоб виконати процесуальні обов'язки. Говорячи в цій частині про поняття процесуальних обов'язків, С.С. Бичкова зазначає, що процесуальні обов'язки – це міра «необхідної, найбільш розумної та доцільної поведінки суб'єктів цивільних процесуальних відносин, яка спрямована на задоволення інтересів носія суб'єктивного цивільного процесуального права і забезпечена можливістю застосування у встановлених законом випадках заходів процесуального примусу» [3, с. 72].

Таким чином, процесуальні обов'язки мають універсальний характер щодо належної, логічної, розумної, необхідної та доцільної поведінки суб'єктів цивільного процесу в усіх видах судових процесів.

Класифікуючи процесуальні обов'язки, Л. І. Глухарьова виділяє такі їх групи: а) обов'язки суб'єкта щодо себе; б) обов'язки суб'єкта щодо інших суб'єктів; в) обов'язки суб'єкта щодо держави; а також, г) обов'язки держави щодо самих суб'єктів [4, с. 26-27].

Процесуальні обов'язки характеризуються наступними ознаками: а) обумовленістю процесуальними нормами права; б) необхідною поведінкою; в) належною поведінкою.

У цьому зв'язку ч. 3 ст. 27 ЦПК, ч. 3 ст. 22 ГПК, ч. 2 ст. 49 КАС України зазначають, що сторони, треті особи, а разом з ними й інші учасники судових процесів, зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами, виявляти взаємну повагу до прав і охоронюваних законом інтересів іншої сторони, вживати заходи щодо всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи.

З урахуванням даних обставин М. А. Юнусов зазначає, що процесуальні обов'язки – це не тільки необхідна та належна поведінка, але й активна частина процесуальних дій [5, с. 48]. З цим не можна не погодитися, але процесуальна поведінка суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин чи їх окремих процесуальних дій завжди передбачає й пасивну їх поведінку, про яку ми говоримо як розумну, бо суб'єкти процесуального права незалежно від виду судових проваджень повинні «не порушувати права, не перешкоджати здійсненню громадянами належних їм прав, свобод тощо» [6, с. 378].

Як бачимо, поняття «процесуальні обов'язки» широко тлумачиться у процесуальних галузях права, характеризуючись мірою, способом, характером та видом необхідної поведінки.

У той же час як процесуальні права, так і процесуальні обов'язки, безумовно, пов'язуються з інтересом суб'єктів. Інтерес завжди є стимулом до застосування процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків, оскільки процесуальні дії безмотивного характеру в судових процесах не існують. Р. Р. Карімова в цьому зв'язку зазначає, що навіть санкції базуються виключно на інтересі [7, с. 70]. Т. В. Дегтярьов, визначаючи початкову фазу інтересу вказує, що сама потреба є передумовою інтересу. Формує дану потребу бажання отримати те чи інше матеріальне чи нематеріальне благо, а тому інтерес виникає незалежно від наявності чи відсутності суб'єктивного права [8, с. 159].

Разом з тим процесуальні обов'язки покладаються не лише на сторони, треті особи, їхніх представників, але й на інших учасників судових процесів, у тому числі й на сам суд, оскільки суд є учасником судового процесу і стороною всіх процесуальних правовідносин.

Так, ч.1 ст. 48 ЦПК України закріплює цілий комплекс процесуальних зобов'язань секретаря судового засідання, зокрема: 1) здійснювати судові виклики і повідомлення; 2) перевіряти наявність та з'ясовувати причини відсутності осіб, яких було викликано до суду, і доповідати про це головуючому; 3) забезпечувати фіксування судового засідання технічними засобами; 4) вести журнал судових засідань; 5) оформляти матеріали справи; 6) виконувати інші доручення головуючого, що стосуються розгляду справи. Ідентичні процесуальні обов'язки закріплені за секретарем судового засідання і в Кодексі адміністративного судочинства України (ст. 63 КАС).

Відповідно до ч. 1 ст. 49 ЦПК та ч. 2 ст. 64 КАС України передбачається ціла група однакових процесуальних обов'язків, які покладаються на судових розпорядників в обох видах судових проваджень.

Так, судовий розпорядник зобов'язаний: 1) забезпечити належний стан залу судового засідання і запросити до нього учасників цивільного процесу; 2) забезпечити порядок під час судових засідань; 3) оголосити про вхід і вихід суду та запропонувати всім присутнім встати; 4) виконувати розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта; 5) під час судового засідання приймати від учасників судового процесу документи та інші матеріали і передавати до суду; 6) запрошувати до залу судового засідання свідків та виконувати вказівки головуючого щодо приведення їх до присяги; 8) виконувати інші доручення головуючого.

Як бачимо, процесуальні обов'язки секретаря судового засідання та судового розпорядника пов'язані з організацією судового процесу та його технічним обслуговуванням під час безпосереднього розгляду справ.

Безперечно, свої процесуальні права та обов'язки мають і свідки. Відповідно до ч. 1 ст. 50 ЦПК України свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. На свідка покладається обов'язок з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини (ч. 2 ст. 50 ЦПК).

Проте свідки мають і свої процесуальні права, які полягають у тому, що вони мають «право давати показання рідною мовою або мовою, якою вони володіють, користуватися записами, відмовитись від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду» (ч. 4 ст. 50 ЦПК, ч. 7 ст. 65 КАС).

Разом з тим свідок несе і відповідальність кримінального характеру в порядку ст. 384, 385 КК України за неправдиві показання або за відмову від давання показань із непередбачених законом підстав (ч. 8 ст. 65 КАС та ч. 5 ст. 50 ЦПК).

Аналогічно мають свої процесуальні права і обов'язки судові експерти. Так, відповідно до ч. 3 ст. 53 ЦПК України «експерт зобов'язаний з'явитися за викликом суду, провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на задані йому питання, а у разі необхідності – роз'яснити його. При цьому експерт не має права збирати матеріали для проведення експертизи за власною ініціативою і спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками судового процесу, за винятком дій пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, або повідомляти будь-кому, крім суду, результати експертизи» (ч. 5 ст. 53 ЦПК). У той же час експерт повинен невідкладно повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

Експерт, відповідно до ч. 10 ст. 53 ЦПК, ч. 10 ст. 66 КАС, ст. 31 ГПК, має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосується предмету дослідження; заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і

зразків; викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження; задавати питання особам, які беруть участь у справі та свідкам; користуватися іншими правами, встановленими Законом України «Про судову експертизу». Крім того, експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом до суду.

Надані свідкам, експертам, спеціалістам процесуальні права і обов'язки пов'язуються із доказуванням у різних стадіях судових процесів та різних видах таких процесів. Їх права та обов'язки спрямовані, на думку С. В. Васильєва, на забезпечення повноти доказового матеріалу, що дозволяє встановити істину у справі [9, с. 145]. Безумовно, суттєвим обов'язком сторін, третіх осіб, експертів, спеціалістів є дотримання процесуальних строків під час здійснення чи виконання процесуальних дій, оскільки строки не лише впливають на процесуальні права й обов'язки, але, з одного боку, обмежують їх, а з іншого, можуть призвести і до певного роду відповідальності.

У той же час суд також має свої процесуальні права і обов'язки. Треба зауважити, що окремі науковці визначають особливостями прав та обов'язків суб'єктів владних повноважень у процесуальних відносинах їхню єдність, можливість права за певних умов ставати обов'язком. Зокрема, так характеризує правовий статус суду в цивільному процесі Є. В. Васильєвський, який зазначає, що законом встановлюються правила, якими суд повинен керуватись у своїй діяльності. Цим зумовлюється характерна риса правового статусу суду, яка полягає в тому, що процесуальні права суду є водночас і його обов'язками [10, 175]. На думку А. Ф. Козлова, суб'єктивні права і обов'язок суду першої інстанції виступають в єдності. Кожне право є одночасно і обов'язком, і навпаки, обов'язок суду першої інстанції є водночас і правом [11, 52].

Незважаючи на те, що процесуальні кодекси не закріплюють в окремій нормі права і обов'язки суду, існування цих складових процесуальної діяльності суду не можна заперечити. Вони містяться майже в кожній нормі Цивільного процесуального кодексу, Господарсько-процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України. Так, відповідно до ч. 2 ст. 160 ЦПК України, головуючий керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками цивільного процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та

об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи з судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи. Аналогічні обов'язки суду закріплені і в ч. 2 ст. 123 КАС України та ст. 65 ГПК України. Обов'язок суду – розтлумачити процесуальні права та обов'язки сторонам, третім особам, свідкам, експертам, перекладачам. На суд покладається обов'язок з дотримання процесуальних строків розгляду справ, а також обов'язок щодо ухвалення судових рішень відповідно до їх структури та змісту, який вимагає законодавець відповідно до ст. 214 та ст. 215 ЦПК України.

Щодо класифікації процесуальних обов'язків суду, то Г. С. Кузів пропонує виділяти абсолютні процесуальні обов'язки (покладаються на суд як орган правосуддя з метою забезпечення організації розгляду справи) та відносні процесуальні обов'язки суду (необхідність виконання цих обов'язків судом виникає внаслідок реалізації процесуальних прав учасниками цивільного процесу). Невиконання судом зазначених обов'язків є підставою для скасування судового рішення [12].

Автор дослідження поділяє процесуальні обов'язки суду на: а) виключно процесуальні обов'язки, які стосуються лише суду; б) процесуальні обов'язки, які стосуються контролюючих функцій суду; в) процесуальні обов'язки, які пов'язані з організаційними моментами і стосуються організації судових процесів; г) процесуальні обов'язки, які пов'язані з організацією виконання судових рішень.

Разом з тим суд має і цілий ряд процесуальних прав, які пов'язані з безпосереднім розглядом справ. Такі його права пов'язуються із правом відкриття провадження у справі, витребування від сторін, третіх осіб доказів, призначення експертиз, вирішення питання обов'язкової участі сторін, допуску до судового процесу представників. Суд має право викликати всіх необхідних у судовому засіданні осіб, розглядати клопотання учасників процесу, задовольняючи їх чи відмовляючи їм у таких клопотаннях, вжити заходи для забезпечення позовів та доказів, вирішувати інші питання щодо забезпечення вчасного та правильного розгляду справ.

Висновки. Таким чином, досліджуючи правову сутність та особливості процесуальних прав і обов'язків суду, сторін, третіх осіб, їхніх представників, інших учасників судових процесів, організацій і осіб, яким за законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, ми вбачаємо їх ідентичність у всіх видах судових процесів, а отже, вважаємо, що є достатньо підстав стверджувати про можливість уніфікації цих процесуальних інститутів в єдиному Судовому процесуальному кодексі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Матузов Н. И. Исследование проблем юридических обязанностей граждан СССР / Н. И. Матузов, Б. М. Семенов // Советское государство и право. – 1980. – № 12. – С. 28–37.
2. Червоний Ю. С. Цивільний процес України : підручник/ за ред. Ю. С. Червоного. – К. : Істина, 2007. – 392 с.
3. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справі позовного провадження : монографія / С. С. Бичкова. – К. : Атіка, 2011. – 420 с.
4. Глухарева Л. И. Обязанности человека и гражданина в контексте теории прав человека / Л. И. Глухарева // История государства и права. – 2009. – № 7. – С. 25–27.
5. Юнусов М. А. Эволюция обязанностей человека и гражданина в политико-правовых учениях (историко-правовой аспект) / М. А. Юнусов, Е. А. Юнусов // История государства и права. – 2010. – № 7. – С. 46–48.
6. Нерсисянц В. С. Проблемы общей теории права и государства : учебник для вузов/ под ред. В. С. Нерсисянца. – М. : Норма, 2002. – 832 с.
7. Каримова Р. Р. Юридические обязанности: сущность и проблемы реализации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01/ Каримова Рузалия Рамилевна. – Екатеринбург, 2008. – 228 с.
8. Дегтярев Т. В. Интерес как предпосылка и предел субъективного гражданского права / Т. В. Дегтярев // Право и политика. – 2009. – № 1. – С. 157–165.
9. Васильев С. В. Цивільний процес : навч. посібн. / С. В. Васильєв. – Х. : Одіссей, 2008. – 480 с.
10. Васильевский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васильевский. – М. : Зерцало, 2003. – 464 с.
11. Козлов А. Ф. Суд первой инстанции как субъект советского гражданского процессуального права / А. Ф. Козлов. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1985. – 165 с.
12. Кузів Г. С. Процесуальні обов'язки суду в цивільному судочинстві [Електронний ресурс] // Адвокат. – № 4. – 2012. – С. 42–45. – Режим доступу : www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe